

כישורי חיים

תכנית ליבה לכיתה א'

מותאמת לבתי הספר במגזר הממלכתי-דתי

שיעורים 27-30

אני יודע לשמור על עצמי

התוכנית הותאמה לממ"ד ע"י:
מרים בן ישר, שרה טוויל והרב איתן לוין

רציונל

בשנים האחרונות עלתה המודעות לקיומן של פגיעות מיניות בילדים צעירים על ידי מבוגרים (אנשים מוכרים או זרים) או על ידי ילדים צעירים אחרים. רק אחוז קטן מבין הילדים מאותר ומטופל.

בחרנו לעסוק בנושא הפיתוי מאחר וילדים צעירים נופלים בפח הפיתוי ביתר קלות בהשוואה לילדים בוגרים יותר. זה כיף ונחמד לקבל מתנה, בפרט משהו אותו רציתי במיוחד אך הורי סרבו או לא יכלו לתת לי.

מתן אמון בדמויות המטפלות הוא תנאי להתפתחות תקינה של ילדים. הם מתייחסים אל מבוגרים בכלל ואל הדמויות המשמעותיות בתוך משפחתם, כאל אנשים שניתן לסמוך עליהם, כאלה שניתן לתת בהם אמון. ע"י חשיפתם לנושא הפיתוי אנו מערערים את תפיסתם החד ערכית את עולם המבוגרים ומלמדים אותם להיות זהירים וחדשניים יותר כלפי הסובבים אותם ולהפעיל שיקולי דעת נבונים בכל מיני מצבי פיתוי אפשריים. אנחנו מעמתים אותם עם מושגים מנוגדים: אמון מול חשדנות, ועם רגשות סותרים: משיכה למשהו שאני חושק בו ודחייה וחשש בשל הצורך להיזהר ולהישמר.

עסוק בנושא הפיתוי מאפשר לתלמידים צעירים להכיר מראש סיטואציות שנראות על פניו נעימות אך עלולות להסתיר סכנות. הכרות מוקדמת עם סיטואציות אלה במסגרת הכיתה מכוונת לפתח מיומנות של זיהוי המצב ברגעי אמת והתמודדות עימו.

קיימת חשיבות רבה לעסוק בנושא זה דווקא בגילאים הצעירים בשל העובדה כי אחוז גבוה מבין הילדים בגילאים אלה חשופים לפגיעה מינית. מבחינה התפתחותית ילדים בגילאים אלה ניתנים לפיתוי בקלות יחסית, הם תמימים ונוטים לשים מבטחם באנשים מבוגרים.

מטרות

התלמידים:

1. יזדהו עם ילד שנמצא בקונפליקט בין היענות לצורך המידי שלו לבוא על סיפוקו ובין הידיעה שיש לדחות את סיפוק הפיתוי כפי שהוזהר על ידי המבוגרים.
2. ילמדו לזהות מצב של פיתוי על ידי איש זר.
3. יהיו מודעים לסכנות הכרוכות במצב של פיתוי.
4. יפתחו תפריט של התנהגויות במצב של פיתוי, תוך התייחסות לקושי להפעילן הלכה למעשה.
5. ילמדו להפעיל שיקול דעת במצב של קונפליקט ולהתנסות בקבלת החלטות שתסייענה לילד לשמור על עצמו.

מפגש זה בא לאמן את התלמידים במצבים של מפגש עם מבוגר זר בו הם עלולים להיות מנוצלים לרעה. עסוק בנושא הפיתוי מאפשר לתלמידים צעירים להכיר מראש סיטואציות שנראות על פניו נעימות אך עלולות להסתיר סכנות. הכרות מוקדמת עם סיטואציות אלה במסגרת הכיתה מכוונת לפתח מיומנות של זיהוי המצב ברגעי אמת והתמודדות עימו. העבודה על הנושא מתבצעת באמצעות השיר "שוקולד" של עופרה גלברט-אבני, בדרך של ההוראה הטיפולית.

הערה למחנך: יש לשקול אם לגעת בשאלת החסד – עזרה לאדם מבוגר, הכנסת זר לבית, בקשת כוס מים, כניסה לשירותים וכד'. במידה וכן, יש להדגיש שאין לעשות חסד כאשר הוא מסכן את הילד!

מפגש 30: אני יודע לשמור על עצמי - התמודדות עם מצבי פיתוי למנחה

מאחר וילדים צעירים נוטים להיעתר בקלות להבטחות ולפיתויים למיניהם, חשוב להרחיב את הדיון עם התלמידים מעבר לתכני השיר הספציפי, פיתוי בעזרת שוקולד, ולדון עמם במגוון רחב של פיתויים אפשריים כגון: הצעת מתנה, הליכה משותפת לקניון, הזמנה לעלות לביתו של שכן או זר כדי לשחק עם גור כלבים או גור חתולים, או כדי לשחק במשחק מחשב או בפלייסטיישן וכו'.

מסר שחשוב להדגיש: תמיד להיוועץ בהורים כאשר אדם זר מציע לכם הצעה כיפית כלשהי

שוקולד / עפרה גלברט-אבני*

עיבוד להפעלה בגישת ההוראה הטיפולית

אלעד הוא ילד ככל הילדים, הוא אוהב שוקולד, וכשמציעים לו הוא לוקח, אוכל ונהנה. ככל הילדים אלעד אינו מעלה על דעתו שלאדם מבוגר אשר מציע לו שוקולד יש כוונות רעות. בתמימות של ילד הוא מאמין למבוגר אף אם אינו מוכר לו. נטייתו הטבעית של הילד להתפתות, תמימותו והאמון הבסיסי שלו באדם המבוגר כשעדיין אין לו די ניסיון חיים שיורה לו להיזהר גם מגילויי חיבה - כל אלה הופכים אותו למטרה נוחה לניצול או להתעללות על ידי מבוגרים בעלי כוונות זדון. הדינמיקה המרכזית בשיר היא הקונפליקט שבין האמון הבסיסי של הילד בבני אדם לבין המסרים המזהירים המועברים אליו על ידי המבוגרים:

* לילד יש צורך בסיפוק מייד, והוא מוזהר לחסום את הצורך הזה.

* ילד מטבעו מאמין במבוגר ומכבד אותו, אך למען ביטחונו הוא נדרש לעתים לגלות כלפיו חשדנות וזהירות.

בסוף השיר אלעד פונה אל הקוראים ומבקש מהם שיעזרו לו להחליט אם לקחת את השוקולד. פנייה זו היא ביטוי לקושי של אלעד לקבל החלטה. זהו קושי נפוץ מאוד, וחשוב שלא להחמיץ אותו בתהליך ההפעלה.

* גלברט-אבני, ע' (1989). עיבוד הנושא כולו על פי שיר זה

שאלות מנחות לדיון

שלב ההזדהות

1. מה השיר מספר לנו?

(השיר מספר על אלעד שאיש אחד הציע לו שוקולד).

למנחה: ייתכן שיהיה צורך לקרוא את השיר פעם נוספת. כמו כן חשוב לבדוק אם הילדים מבינים את משמעותם של ביטויים כגון: "נחרד", "איש עם לב".

2. בשיר מסופר שאלעד נחרד. מה הוא הרגיש כשהאיש הזר הציע לו שוקולד?

למנחה: שאלה זו מזמינה את הילדים להזדהות עם תחושותיו של אלעד ועם הקונפליקט שהוא מצוי בו. ייתכן שתידרשנה שאלות נוספות כדי לסייע לתהליך ההזדהות, ואולי תידרש קריאה נוספת של השיר (עד "מה עושים?").

3. על פי השיר, מה הם הדברים שגרמו לאלעד להרגיש נחרד ולהסס כל כך אם לקחת או לא לקחת את השוקולד?

למנחה: ייתכן שתהיינה גם תשובות אחרות, בעיקר מפני שהשאלה הקודמת הזמינה את הילדים להזדהות עם הלבטים של אלעד.

4. מה הן המחשבות החולפות בראשו של אלעד?

(שהאיש נראה רגיל, שאולי זה איש עם לב והוא עלול להיעלב...)

למנחה: יש לתת לגיטימציה למחשבות נוספות שיועלו על ידי הילדים. זוהי שאלה המתייחסת לקונפליקט, אך ברמה של חשיבה זוהי שאלה שאין לה תשובה מלאה בתוך השיר, ולכן היא פתוחה לתשובות הילדים. לנושא זה חוזרים בסוף השיר.

5. האם אלעד החליט בסוף מה כדאי לו לעשות?

(לא, הוא מפנה את השאלה אלינו).

6. מה הקשה על אלעד לקבל החלטה?

למנחה: זוהי שאלה חשובה מאוד מפני שהיא מזמינה את הילדים להזדהות עם רגשות העולים במצבי קונפליקט ומקשים מאוד לקבל החלטה. מומלץ להדגיש שזהו מצב בעייתי, מפני שיש כאן התנגשות בין רצונו של אלעד כילד לבין איסורים או אזהרות שהועברו אליו על ידי המבוגרים.

שלב ההדהוד

7. האם אתה נזכרים במקרים שבהם אדם זר הציע לילד ממתקים או דבר מה אחר?

8. האם ידוע לכם מה הרגיש הילד? מה חשב? האם התלבט? אילו קולות שמע בקרבו?

למנחה:

- א. כשילד מביא מקרה, חשוב לעודד אותו לספר עליו בפירוט רב ככל האפשר ולכוונו על פי ההנחיות המפורטות לאחר שאלה 9.
- ב. באמצעות הסיפורים שיביאו הילדים אפשר להמחיש להם שהנטייה להתפתות, הלבטים אם לקחת או לא ואם לחשוד או לא, "כי בעצם אולי לאיש יש רק כוונות טובות", וכד' - כל אלה אופייניים לכל ילד וילדה, ולכן חשוב כל כך להכיר אותם וללמוד לשקול ולקבל החלטות גם במצבים כאלו.
- ג. משחק תפקידים עשוי לאפשר החצנה והמחשה של הקונפליקט (ראה הרחבה על כך בשלב הניתוק).

שלב הניתוק

9. בסוף השיר אלעד שואל: "אז מה עושים?" גם המחברת מבקשת שנציע לו מה לעשות. מה הייתם מציעים לאלעד?

למנחה: ייתכן שיהיו ילדים שיביעו זלזול ביחס לבקשת העזרה של אלעד; במקרה כזה יש להדגיש שחשוב מאוד לבקש עזרה או הדרכה מאנשים מבוגרים ואין בכך כל בושה.

המקרים שהילדים מביאים וההצעות שלהם לאלעד יכולים לשמש בסיס לתרגול התנהגויות באמצעות משחק תפקידים. חשוב להפגיש את הילדים עם מצבי פיתוי נוספים, ולא לסמוך על כך שינהגו בזהירות הנדרשת בכל מצב הכרוך בסכנה.

בשיחה המתלווה לכל "משחק" חשוב להתייחס לקונפליקט שאליו נכנס הילד, וכן לקושי שלו לקבל החלטה (בעיקר כשהוא רוצה מאוד משהו אבל הוא יודע שזה עלול להיות מסוכן).

שאלתו של אלעד, "אז מה עושים?", מופנית אל עצמו. מחד גיסא הוא רוצה מאוד את השוקולד, וחבל לו לוותר על מה שהוא אוהב כל כך, ומאידך גיסא הוא הוזהר שלא לקחת ממתקים מאנשים זרים. אנחנו יודעים שהחלטה לא נכונה עלולה להיות מסוכנת לאלעד, ולכן חשוב מאוד לעשות לילדים היכרות עם השיח הפנימי שקיים בכל אחד מאתנו וללמד אותם להקשיב לו ולהיעזר בו.

מומלץ להפעיל מעין משחק תפקידים בין אלעד הנוטה לקחת את השוקולד לבין אלעד הזהיר. להלן הצעה:

ציירו על הרצפה עיגול גדול, העמידו בתוכו שני כיסאות והזמינו שני ילדים. האחד ייצג את אלעד הראשון והשני את אלעד השני. השאלה לדיון תהיה "אז מה עושים?" הקציבו לדיון זמן של כמה דקות, ואם יהיו עוד ילדים שירצו להשתתף בו, אפשר לחזור על התהליך. בסוף הדיון חשוב להפנות את השאלה לצופים.

למנחה יש תפקיד חשוב מאוד במהלך הדיון במליאה. עליו להצביע על השיח הפנימי שילד אחד מנהל בינו לבין עצמו בשאלה "מה כדאי לעשות במין מצב לחוץ שכזה?", אף שלכאורה השיח מתנהל בין שני ילדים היושבים בתוך מעגל.

ההיכרות עם השיח הפנימי והחשיבה שיעניק לו המנחה במהלך הדיון תקנינה לילדים כלי נוסף להתמודדות במצבי סיכון. כמו כן חשוב לעקוב אחר הדיון ולזהות לאיזו מסקנה הוא מוליך, ובאמצעות הכוונה נכונה לסייע לילדים להבין שההקשבה לקול המזהיר עשויה לשמור עליהם מהסתבכות במצב של סכנה.

על פי שיקול דעתו של המנחה אפשר להפעיל את משחק התפקידים לפני שאלה 9.